

İzmir Kadifekale'den Mekannın Kapitalist Dönüşüm Sürecine Karşı Mücadele Deneyimleri*

Sezen Çilengir†

Direnişler, protestolar, eylemler yani çatışma örüntüleri adı altında kullanabileceğimiz bütün olgular, tarihin ilk zamanlarından beri toplumsal hayatta hep var olmuştur. Buna karşın ancak 19. yüzyıldan bu yana toplumsal hareketlere dair sistematik bilgilere rastlarız. Bu bilgi üretimi ise toplumsal hareketlerin neden ve nasıl ortaya çıktığı sorularıyla başlamıştır. Özellikle kapitalist toplumsal ilişkilerin gelişmesiyle birlikte yükselen hareketlere dair kuramsal tartışmaların, özcü ve psikolojik indirgemeci bir yaklaşımla başladığını ve pek çok farklı durağa uğradıktan sonra, tekrar benzer bir yönelime girdiğini söylemek mümkündür. 1960'lı yıllarla birlikte yükselen toplumsal hareketler dalgasıyla, kuramsal tartışmalarda daha farklı bir kırılma yaşanmıştır. Yeni toplumsal hareketler gibi, geçmişle bugün arasında kesin kopuşlar öngören yaklaşımlar, talepler üzerinden sınıf meselesine pejoratif anlamda dikkat çekmeye çalışmışlardır.

Günümüzde toplumsal hareketlerin alışılmış çıkar gruplarından ve örgütlenme biçimlerinden farklılığı tartışmalarının yoğun olarak devam ettiği alanlardan biri, kentsel hareketlerdir. Bu tartışmalar kentsel mekannın, toplumsal dönüşüme etkileri üzerinden şekillenmektedir. Kentsel mekannın kapitalizm tarafından nasıl üretildiğine bakmak, hem mekannın toplumsal formasyonunu anlamak, hem de kentsel hareketlerde toplumsal eşitsizliğin hangi ekseninde seyrettiğini görmek bakımından çok önemlidir. Bu bağlamda, kent topraklarının bir meta olarak toplumsal ilişkilere etkisi temel alınmalıdır. Sermaye birikimi, toplumsal ilişkilerin kentsel mekanda eşitsiz dağılımına neden olur ve kentleşme süresince, toprakların rantı önemli rol oynar. (Erder, 2002; 27)

Bu çalışmanın sorunsalı, İzmir Kadifekale örneğinden hareketle, kentsel dönüşümle meydana gelen mekansal formasyonun yarattığı toplumsal gerilimin nasıl hayat bulduğu ve hareketin önündeki imkan ve sınırlılıklardır. Çalışılan sahada yaşayanların etnik kimlikleri ve göç olgusu, çalışmanın bağlamı bakımından merkezi öneme sahiptir.

Çalışmadaki temel savların doğrulanabilmesi için yöntem olarak saha çalışması benimsenmiş, derinlemesine mülakatlar ve bunun el vermediği durumlarda toplu görüşmeler

---

* Çalışma, Tunceli Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Birimi'ne bağlı olarak yapılmıştır.

† Ar.Gör., Tunceli Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü.

yapılmıştır. Bununla birlikte ikinci el kaynaklardan ve gazete arşivlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca kentsel dönüşüm faaliyetlerini yürüten, yerel yönetimin Kentsel Dönüşüm Ofisi'nden, sahayı tanımak ve yapılanlara dair bilgi edinmek için döküman yardımı alınmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

Kentsel mekan çözümlemelerinde, özellikle çatışma unsurlarını analiz ederken temel hareket noktası oldukça önemlidir. Bu anlamda mekanın toplumsal süreçlerle ilişkisi üzerine çeşitli yaklaşımlardan söz etmek mümkündür. Bu yaklaşımların, mekanı toplumsal nesnelere tamamen bağımsız gören anlayışlardan, ikisi arasında diyalektik bir ilişki olduğunu ifade eden anlayışlara doğru geliştiğini görürüz. (Şengül, 2009: 235) Ayrıca bu iki yaklaşım arasında mekanı, tamamen ait olduğu toplumsal kümeye indirgeyen anlayıştan da bahsedilebilir. Bu anlamda çalışmamız, mekansal ölçeklerin “belli” toplumsal ilişkiler çerçevesinde ortaya çıktığından hareketle, kentsel mekana dair çözümlemede emek ile sermaye arasındaki çatışmayı esas almıştır.

1.1. Mekanın Toplumsal Üretimi

1960'lı yılların sonlarından itibaren mekan çözümlemelerinde, epistemolojik ve metodolojik açıdan önemli gelişmeler yaşanmıştır. Mekanın toplumsal üretimi ve toplumun mekansal yeniden üretimi yaklaşımı etrafında, özellikle Henri Lefebvre ve Manuel Castells öncülüğünde bir grup araştırmacı, kentsel gelişimi, sermaye birikim süreçleri içinde değerlendirmiş ve mekansal örgütlenmenin kapitalist sistemin işleyişindeki önemine dikkat çekmişlerdir. (Pınarcıoğlu, Kanbak ve Şiriner, 2010: 89) Bu alanda; Castells, 1970'li yılların başında “kentsel sistem” olarak tanımladığı sürecin, “... esas işlevinin üretim yerine artık tüketim olduğunu belirtmekte ve “tüketim”i kentin kavramlaştırılmasında anahtar faktör olarak kabul etmektedir.” (Pınarcıoğlu, Kanbak ve Şiriner, 2010: 90) Bu anlamda, kentsel mekanda gerçekleşen tüketim, emeğin yeniden üretiminin vazgeçilmezi olarak görülür. Castells'e göre kentsel alanda ortaya çıkan çelişkilerin kaynağı da, tüketim araçlarının üretimi ve dağıtımını arasındaki çelişkiye denk düşmektedir. (Castells, 1997: 14) Konut, ulaşım, sağlık, kültür ve ticaret gibi unsurlar, ortak tüketimin örgütlendiği mekanlara işaret eder.

Lefebvre ise kente, kırsala olandan farklı olarak önce korporatif, daha sonra kapitalist mülkiyet biçimlerinin karşılık geldiğini belirtir. Kentsel devrim teziyle, kırsal olandan sonra endüstriyel, endüstriyel olandan sonra ise, kent toplumunu öngörür. Bunların sırasıyla “ihtiyaç”, “çalışma” ve “yararlanma”ya denk düşen toplumsal ilişki biçimlerinden söz eder. (Lefebvre, 2013: 35) Ona göre kent toplumu, kaos ve düzensizlik gibi görünen “virtüel”, yani

henüz tamamlanmamış bir gerçekliktir. (Lefebvre, 2013: 58) Ancak kapitalizmin kendi mekanlarını üretmesi, meta üretimine benzememektedir. Lefebvre, “toplumsal mekan” kavramıyla değişim değerinin yanında, kullanım değeriyle de toplumsal sınıfların dönüştüğü bir mekanı kasteder. (Doğan’dan aktaran Pınarcıoğlu, Kanbak ve Şiriner, 2010: 92)

Bu çerçevede özellikle David Harvey, kapitalist birikim süreçlerinde kentsel mekanın rolü üzerinde durur. Mimari yatırımların, uzun süre çalışma gerektirmesi ve yeniden sermaye devrinin zaman alması gibi nitelikleri olduğunu belirterek, mekanın, birikimin bir parçası olduğunu vurgular. Harvey’e göre, yatırıma dönüştürülemeyen aşırı birikimler kriz yaratır ve kapitalizm bazı döngülerle buna geçici çözümler üretebilir. (Harvey, 2013: 88) Sermayenin artı değer üreten faaliyetlerinin (çalışma sürelerini uzatmak, üretim araçlarına yatırım gibi) ortaya çıkardığı aşırı birikimin, tekrar yatırıma dönüşmesi için, ikincil döngülere yani kentsel yapıya alana; olası diğer kriz durumunda ise üçüncü döngülere, yani işgücünün yeniden üretimine yarayacak toplumsal harcamalara yönelme vardır. (Pınarcıoğlu, Kanbak ve Şiriner, 2010: 93-94) Harvey, sermaye birikiminin kent mekanında, sınıf içi ve sınıflar arası çelişkisinden söz eder ve çalışan sınıfların, kentsel pek çok olguyu “sınıf dışı” bilinçlerle algıladığını belirterek, kapitalist toplumlarda sınıf bilincinin esas olduğu vurgusunu yapar. (Şengül, 2001: 20)

Sermaye birikim sürecinin kentsel mekan üzerindeki etkilerini ifade eden kavramlardan biri de, “mekansal farklılaşmadır”. Mekansal farklılaşma, eşitsiz gelişen toplumsal ilişkilerin bir sonucudur. Kapitalist toplumlarda sermaye, yarattığı bir mekanı, kısa bir süre sonra başka bir mekana terk edebilir ve böylece mekansal eşitsizlikleri sürekli olarak yeniden üretir. (Şengül, 2009: 235) Bu anlamda ortaya çıkan eşitsizlikler, kapitalizmin çözmesi gereken çelişkiler yaratır ve metanın mekanda dolaşım süresini kısaltmak için uygun yeni mekanları beraberinde getirir. Eşitsiz gelişen ilişkilerin mekansal yansımalarına dair önemli tartışmalardan biri sosyal adalet sorunudur.

1.2.Sosyal Adalet Sorunu

Gündelik hayatta net bir şekilde anlaşıldığını düşündüğümüz pek çok kavram gibi, sosyal adalet kavramı da, aslında oldukça politik bir güce sahiptir. Bu yüzden Harvey’in dediği gibi “sosyal adalet” sorununda, kavramın ne anlama geldiği meselesinden önce, “çatışan talepleri çözmek için bir ilke” olarak görmekte fayda vardır. (Harvey, 2009: 94) Sosyal adalet kavramının iki yorumundan bahsetmek mümkündür. Bunlardan biri, liberteryen yaklaşımdır ve kimsenin malına el konulmadığı sürece, kaynakların dağılımına dair ortaya çıkabilecek ya

da çıkmış tüm sonuçların adil olduğunu varsayar. (Şengül, 2009: 307) Diğer yaklaşım ise, Rawls tarafından geliştirilen sözleşme yaklaşımıdır. Burada temel soru, ortaya çıkan eşitsizliklerin nasıl en aza indirilebileceğidir. (Şengül, 2009: 308) Marksizm'e göre, kapitalizmden kaynaklı ortaya çıkan eşitsizlikleri çözümlenmenin yolu sorunun kaynağına inmekten, yani üretim ilişkilerinin tamamen dönüştürülmesinden geçer.

Bu yaklaşımlardan hareketle, sosyal adalet kavramının, üretimden elde edilenlerin, üretime katılanlar arasında nasıl dağıtılacağı sorusuyla ilgilendiği söylenebilir. Yani adil bir dağıtım mümkün müdür? Burada dağıtılan şeyin daha somut olarak ne olduğu sorusuna, Harvey, en genel tanımıyla “gelir”^{*} cevabını vermiştir. Ona göre, kentsel mekanda ortaya çıkan eşitsizliklerin kaynağı, kapitalistlerin artı değere el koymasındadır ve bunun en önemli örneklerinden biri, toplumsal ve mekansal çürüme olarak görülen çöküntü alanlarıdır. (Şengül, 2009: 310) Tam burada, Neil Smith'in önemli kavramsallaştırması olan “soylulaştırma” (gentrification) karşımıza çıkar. Smith, bu kavramla, çöküntü alanları diye nitelenen mekanların, “yenilenme” adıyla nasıl yeniden rant aracı olduğunu gözler önüne serer. Engels'in Manchester örneğinde belirttiği üzere, bu süreçle kentsel alanda ortadan kaldırılan ve haliyle dışlanan, gönderilen kesimler kentin başka bir yerinde kendini var etmeye devam edecektir. (Engels, 2010: 91)

Kentsel kaynakların nasıl dağıtıldığı meselesi, Marksist yorumlar dışında da sorunsal olarak görülmüş, özellikle kaynakların dağıtımında devletin rolüne vurgu yapılmıştır. Talep merkezli kentleşme sürecinin yerini sunum merkezli, devlet desteğinin geri çekildiği bir modele bırakılmasıyla, kaynakların dağılımı meselesi yeniden ele alınmıştır. (Şengül, 2009: 312-313)

Bu dönüşümün, kentsel mekanda sosyal adalet bağlamında ortaya çıkardığı değişiklikler, genel olarak kamusal hizmetler alanında olacaktır. Bu anlamda, kentler için sermaye hareketliliğini belirleyen unsurlar, merkezden yerele doğru kaymıştır. Ulusal ölçekten küresel ölçeğe geçişin yarattığı toplumsal formasyon, yerel ölçeğe bağımlılığı artırır. Harvey'in dağıtılan şeyi “gelir” olarak ifade etmesinden hareket edecek olursak, yerel ölçeğe bağımlı emekçilerin düşük ücrete tabi olduğu ve bölündüğü için bütünsel olarak gücünün zayıfladığını söylemek mümkündür. Ancak Castells, kentsel hareketleri, gücü zayıflasa da, emekçilerin dağıtım sürecine verdikleri tepki olarak niteler.

---

* Harvey, Titmuss'un gelir tanımını referans vererek, “toplumun kıt kaynakları üzerindeki egemenlik” anlamında kullanır. (Harvey, 2009: 95)

1.3.Kent Hakkı

Kent hakkı kimilerine göre, “...*tüm gündelik yaşam alışkanlıklarına, insani ihtiyaçlara, temel ihtiyaçlar dışındaki tüm bileşenlere erişebilme hakkını betimler.*” (Yücel ve Aksümer, 2011: 120) Kimilerine göre, hizmetlere erişmenin ötesinde bir anlamı vardır. De Souza, kent hakkının dar anlamlarda tanımlarına karşı çıkar, daha eşitlikçi ve devrimci olması gerektiğini düşünür. (De Souza, 2010) Harvey, kent hakkının, kenti değiştirerek kişinin kendisini de değiştirmek anlamına geldiğini belirtir ve dönüşümün tüm kentleşme süreçlerini etkileyecek olan müşterek bir güçle mümkün olduğunu vurgular. (Harvey, 2008)

Kentler, artı değerın sermaye olarak coğrafi anlamda yoğunlaşmasından ortaya çıkmıştır ve Harvey’in de belirttiği gibi hep sınıfsal bir olgu olmuştur, çünkü artı değerın kentsel mekanda nasıl kullanılacağına küçük bir azınlık karar verir. (Harvey, 2013: 45) Bu süreçten en çok etkilenenler, yoksullar ve iktidardan dışlananlar olmuştur. Kapitalist kentleşme süreçlerinde önemli bir yeri olan kentsel dönüşümle, mülksüzleştirme ve yerinden etme politikaları hayata geçer, böylelikle işçi sınıfı ile birlikte emek süreçlerine ilişkileneleyenler kent merkezinden uzaklaştırılır. Değişen, parçalanmış kentler içinde, kente dair, yaşama dair taleplerimizle, mevcut tüketim kültürüne ne kadar erişebildiğimiz arasında sıkı bir ilişki vardır. Harvey, kenti değiştirmek isteyenlerin, artı ürünün üretimi ve kullanımı üzerinde denetim kurabilecekleri demokratik yolları zorlaması gerektiğini belirtir. (Harvey, 2013) Paris Komünü ve 1968 hareketlerinin sisteme karşı bilişsel oryantasyonunun yanında, kentsel mekânın inşasına karşı verilmiş mücadeleler olduğunu vurgular. Kent hakkı, kolektif bir haktır ve gündelik yaşamın yeniden üretiminde yer alan herkesi içine alır.

2. Kentsel Hareketlerin Dinamikleri

Kentsel hareketler üzerine yapılan çalışmalar, sermaye birikimi, devlet-toplum analizleri ve yerel pratikler gibi çeşitli olgular üzerinden şekillenebilmektedir. (Erder, 2002: 28) Temel tartışmalardan biri, toplumsal hareketlerde yapısal farklılıklar üzerinedir. Özellikle 1960’lı yıllardan sonra ortaya çıkan hareketlerin, iktisadi çıkarlara dayanmadığı, özgün, zengin içerikli, katılıma açık, savunmacı ve farklı örgütlenme biçimlerine sahip oluşu gibi özellikleriyle, kopuş yaşadığını iddia eden Yeni Toplumsal Hareketler yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. İleri sanayi toplumunun özelliklerini yansıttığı düşünülen yeni toplumsal hareketler, sınıf çıkarlarına dayalı, dağıtım sorunu merkezli hareketlerin yerini yeni bir protesto biçiminin aldığı iddia eder. Bu kopuş teorisi, “sınıf” yerine harekete katılanların statüleri üzerinden “jenerasyon”, “sivil toplum” gibi kavramları sıklıkla kullanmaktadır.

Hareketin öncüsü Alain Touraine, post-endüstriyel toplumlar için “programlanmış toplum” kavramını kullanır. Bu toplumda, maddi olanın üretim ve dağıtımını yerine kültürel olanın dağıtımını merkezi konumdadır. (Touraine, 1995: 272) Toplumsal hareketlerde bahsettiğimiz değişim öngörülerine bakarak, bu yaklaşımların aslında, kapitalist sistemin kendini yeniden var etmek üzere geçirdiği dönüşümlerle ortaya çıkan etkiler olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, genel anlamda kapitalist sistemin, bireylerin “özne” olma bilincini elinden aldığı yabancılaşma alanlarını değerlendirebilmek önemlidir. Kapitalizmin yarattığı bu algı dünyası, yeni toplumsal hareketler yaklaşımının aksine dünyayı, iktidarı tamamen değiştirme arzu ve taleplerinin ortadan kalktığını değil, bireye bunların değiştirilemez görünmesinden kaynaklanır. Çünkü emeğine yabancılaşan ve onu fetişleştiren insan, kendinden bağımsız bir toplumsal gerçeklik algısına sahiptir. (Geras’tan aktaran Coşkun, 2007: 115)

Kentleşme süreçleri, sermaye birikimi açısından vazgeçilmez öneme sahiptir. Nitekim kentte yaşayanlar, ortaya çıkan eşitsizlikleri ortadan kaldırmak ve kent yaşamını değiştirmek için dünyanın pek çok yerinde kitlesel şekilde mobilize olurlar. Ancak bu hareketlerin özellikle bütünsel olarak sisteme karşı ne kadar başarılı olabileceği, aktörlerinin “sınıfsal” karakterinin olup olmadığı, örgütlenme yapıları (yatay örgütlenme) ve kullandıkları protesto taktikleri tartışılmaktadır. Castells, kentsel toplumsal hareketlerin, sınıf mücadelesini işyerinden yaşam alanlarına taşıdığını; ilgi alanının da tüketim alanına, işçilerin kendilerini yeniden ürettikleri alanlara kaydığını vurgulayarak, kentte nasıl siyasal eylemlerin gerçekleştiğini incelemiştir. (Gottdiener, 1989)

Mekanın toplumsal formasyon üzerindeki etkilerine bakıldığında, üst sınıf, orta sınıf ve işçi sınıfı gibi toplumsal katmanların günlük yaşamlarını sürdürdükleri yaşam alanlarında, yani mahallelerinde pek çok nitelik farkı ve kentsel kaynaklara ulaşabilmedeki eşitsizlikler dikkat çekicidir. Mingione, gecekondu hareketi, kiracılar hareketi gibi ortaya çıkan kentsel hareketlerin birbirinden farklı özellikler taşıyabileceğini, ancak temel çelişkinin sermaye birikiminden kaynaklandığını vurgular. Ona göre, çatışma alanlarının yeniden üretim alanlarına kaymasının sebebi de, sanayileşme ile kentleşmenin birlikte gelişmemesi, işsizlik ve enformel sektörün büyümesidir. (Erder, 2002: 27)

21. yüzyılda dünyada nüfusun özellikle kentlerde yoğunlaştığı her yerde, kamusal hizmetlerden yararlanma ve özgürlük taleplerine bağlı olarak ortaya çıkan kentsel hareketler (özellikle konut talepli kitlesel hareketler), kamu düzeni için tehdit olarak görülmüştür. (Aslan, 2008: 21) Harvey’e göre, kentsel hareketlerin tarihçesi aslında oldukça geçmişe

uzanmaktadır. 1789 Paris'i, 1830 ve 1848, 1871 Komünü, 19. yüzyılın kent merkezli sınıf mücadeleleridir. (Harvey, 2013: 171) Ona göre, bazı kentler protestoya daha elverişlidir ve siyasi iktidar her zaman direnenleri denetlemek için kentleri yeniden düzenlemeye çalışır.

Kentsel hareketler, özellikle sol gelenek tarafından sınıf hareketlerinden farklı ve bu anlamda devrimci nitelik bakımından değersiz görülmüştür. Harvey, Paris Komünü'nü örnek göstererek, burada hareketin sınıf mücadelesi olduğu kadar, işçilerin burjuvazinin hüküm sürdüğü şehirlerini sahiplenme arzusunun da eseri olduğuna işaret eder ve sınıf sömürsünün dinamiklerinin işyeriyle sınırlı olmadığını, kentsel mücadelenin hem sınıf hem de yurttaşlık hakları mücadelesi olduğunu vurgular. (Harvey, 2013)

3. Militan Tikencilik ve Yerel Dayanımlar

Kentsel hareketler aktivizmi için önemli kavramlardan biri de militan tikenciliktir. Raymond Williams, militan tikencilik, *“uygun bir şekilde bir araya getirilen bazı tikel çıkarların savunulması ve ilerletilmesinin genel çıkara tekabül edeceği gibi ilk bakışta olağanüstü bir iddianın gerçekleşmesi için harekete geçmek”* olarak tanımlar. (Yıldırım, 2013) Militan tikencilik, var olan sistemi koruma eğilimi göstermesi bakımından tutucu bir güç işlevi görür. Örneğin, kendi mahallesini mevcut haliyle koruma eğilimi, kentsel alanda politik, ekonomik ve ekolojik eşitsizlikleri derinleştirmek anlamına gelebilir. Militan tikencilik, politik direnişlerin taban hareketlerine nasıl ekleneneceğini gösterir ve yerel hareketlerle bu iç içe olma durumu, toplumsal değişim için çok önemlidir. (Harvey, 2011: 233) Burada “cemaat”in mahalle, semt dernekleri, sendikalar ve dini kurumlar gibi oluşumlarda verdiği toplumsal mücadele, cemaatin kendisini de şekillendirmekte ve mücadele kimliği vermektedir. Harvey, militan tikelci hareketlerin kendine dönük bir mücadele ekseninden kurtulması için daha geniş siyasal süreçlere uzanması gerektiğini işaret eder. (Harvey, 2011) Bu hareketlerle ilgili en önemli sorunsal, tikelliği aşma ve evrensele ulaşma konusunda ortaya çıkmıştır. Harvey de, ulus devlete ait bütün kurumların, cemaat aracılığıyla tikelin evrensele çevrilmesine yardım edeceğini düşünür. (Harvey, 2011: 238)

Militan tikellik konusunda bir başka bakış açısı, bu aktivizmin kişisel istek ve arzuların dile geldiği bir alan olarak anlaşılması meselesinde ortaya çıkar. “Cemaat”in kendisinin de dönüştüğü taban hareketleri, her şeyden önce bireylerin kendilerinin değişmesine olanak tanır. Harvey'in bu taban hareketlerini dışlamayan ve fazlaca anlamda yüklemeyen öngörüsüne katılarak, bu hareketlerin bir kurtuluş stratejisi olarak görülüp fetişleştirilmesinin ya da

küresel-ulusal ölçek karşısında hiçleştirilmesinin ötesinde bir bağlama oturtulması gerektiğini düşünmekteyim.

4. Türkiye’de Devletin Yeniden Ölçeklenmesinin (1980 Sonrası Neoliberal Politikalar) Mekansal Dönüşüm Üzerine Etkileri: Kentsel Dönüşüm

Kentsel dönüşüm kavramı, “*kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem*” olarak tanımlanır. (Turok’tan aktaran Thomas, 2003: 25) Kavram, tarihsel süreç içinde dönem dönem bazı olguların ön plana çıkmasıyla değişime uğrasa da, 19. yüzyıldan beri kapitalizmin mekansal örgütlenmesini ifade eden çatı kavram işlevi görmüştür. Kentsel dönüşümün herhangi bir kentsel mekanda gündeme gelmesi için, ekonomik ve sosyal anlamda bir çöküntü alanı olması gerekir.

Türkiye’de kentsel dönüşüm kavramının nasıl anlaşıldığına dair bir karmaşadan bahsetmek mümkündür. Bu anlamda özellikle kavramın daha farklı bir ekonomi politiğe denk düşen neoliberal kent politikaları içinde ele alınması önemlidir. 1970’li yıllarda kapitalizmin küresel aşaması, tüm dünyada fordist birikim rejiminin dönüşüme uğramasına neden oldu. Bu süreçte Türkiye’de kapitalist devletin, üretim ve sosyal hizmetler alanından uzaklaştığı, küresel dolaşımı hızlandıran düzenlemeleri yapmak üzere yeniden ölçeklendiği görülür. Yerel ekonomiye dair korumacı politikalardan vazgeçilirken, kentsel bölüşümde kısmen adalet esası güden belediyeçilik anlayışına da son verilmiştir. 12 Eylül askeri darbesiyle yeniden ölçeklenen mekanda, neoliberal politikalarla kentsel alan tamamen metalaşmış ve yerel yönetimlerin imar düzenlemeleriyle ilgili yetkileri genişletilmiştir. (Kurtuluş, 2010: 213) Kentsel mekanda gerçekleştirilecek olan “prestijli” projelere gerekli arazi için, 1950’lerden itibaren gecekondular ve orta sınıfın ikamet ettiği mahalleler, arazi ve emlak piyasasının yeni aktörlerinin odağı haline gelmiştir. 1980’li yıllarla başlayıp, 2000’li yıllarda hakimiyetini koruyan neoliberal yapılanmayla kentler, sermaye birikiminin açık alanı haline gelmiştir.

Kapitalizmin bu evresinde kentsel dönüşüm, öncelikle sermaye birikiminde kentsel mekanı yeniden üreten; ikinci olarak da kentsel arazi üzerinden devlet, sınıflar ve sermaye üçgeninde toplumsal ilişkileri yeniden belirleyen bir rol oynar. (Kurtuluş, 2008: 31) Nitekim kentsel dönüşüm, bu üçlü ilişkilerin kesiştiği alanlarda ortaya çıkar. Afet riskinden, güvenlik önlemlerine kadar pek çok meşrulaştırıcı ve ikna edici söylem, sürekli olarak alt sınıfların yerini değiştirmek için kullanılan yöntemlerdendir. Kentsel dönüşümle birlikte, kentsel

arazinin yani toprağın, sermaye birikim süreci için araçsal işlevinin, daha “belirleyici” işleve doğru evrildiğini söylemek yerinde olacaktır.

Türkiye’de neoliberal dönemde kentsel dönüşüm uygulamaları için özellikle 2000’li yıllara bakmak gerekir. Bu alandaki yasal ve yönetsel düzenlemeler, özellikle kentsel dönüşümün önemli iki aktörü olan belediyeler ve TOKİ’ye ilişkindir. 2004 ve 2005 yıllarında yürürlüğe konan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu, 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu ile yerel yönetimlerin yetkileri, kamu hizmetlerini kârlı alanlara dönüştürebilecek şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Belediyeler, bu yasal düzenlemelerle kent arazisi ve konut piyasasında rol alabilmiştir. 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile kurulan TOKİ ise, kentsel dönüşümün altyapısını düzenleyen önemli aktör olarak, sermayenin gayrimenkul sektörüne açılmasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye’de bu dönüşümün kentsel araziler üzerinde talepleri meşru olan kentli sınıflar için değil, patronaj ilişkilerle kâr elde etmesi sağlanan küresel sermaye grupları için uygulandığı açıktır. (Şengül, 2008: 68) Bu süreç, sınıfsal bir tercihin ürünüdür ve yeniden dönüşen orta ve alt sınıfın kentsel mekandaki yaşam alanları, üst sınıfların çekim merkezi haline gelecek şekilde soylulaştırılmaktadır.

5. İzmir’de Kapitalist Kentleşme Sürecinde Ortaya Çıkan Eşitsizliklerin Dinamikleri

İzmir’de neoliberal politikalar ekseninde gerçekleşen kentsel dönüşüm süreçlerine bakıldığında, pek çok toplumsal bağlam kurmamızı sağlayan etkenle karşılaşırız. Kentsel mekana dair daha önce bahsettiğimiz konut sorunu, sosyal adalet, kentsel eşitsizlikler, göç ve sınıf gibi etkenler, sermaye birikiminin mekansal formasyonunu İzmir pratiği üzerinden anlamak bakımından önemlidir. Kentsel mekanda dönüşüm süreçlerine ve mücadele süreçlerine ilk konu olan mesele, konut yani barınma sorunudur. İzmir’de tarihsel olarak göçle gelen nüfus hareketliliğinden önce, yangınların ve depremlerin verdiği tahribatın yol açtığı ciddi konut sorunları yaşanmıştır. Özellikle büyük 1922 yangınıyla, binlerce ev, işyeri yanmış, altyapı, eğitim ve sağlık hizmetleri kesintiye uğramış, geriye çözülmesi gereken büyük bir barınma sorunu kalmıştır. (Eğilmez, 2010:607) Cumhuriyet’in erken döneminde uygulanan planlarla ve yerel yönetimlerin teşvik edici politikalarıyla bu süreçte yaşanan barınma sorunu kısmen aşılmıştır.

17. yüzyıldan sonra diğer şehirler ve ülkelerle ticaret yapan ve 19. yüzyılda Doğu Akdeniz'in ticaret hacmi en büyük liman şehri olan İzmir, tarihsel ekonomi politikası bakımından, içinde bulunduğu ülke ve dünyaya paralel süreçler yaşamıştır. (Kaya, 2010: 44) Ekonomik ve sosyal bakımdan bu hareketliliği, kentin göç için çekiciliğini açıklamaktadır. Mübadiller ve muhacirler dışında, İzmir'e doğru gerçekleşen iç göçte, özellikle İzmir'den Türkiye dışına giden Rumların taşınmaz mallarının etkisi büyüktür. (Eğilmez, 2010: 611)

Her ne kadar bütünlüklü olarak bakıldığında, Engels'in de belirttiği gibi konut sorunu tek başına konut kıtlığı anlamına gelmese de, İzmir'de göçle gelen gecekondulaşma süreci konut, yerleşme, barınma sorununun bir sonucudur. Özellikle Türkiye'de kentleşme süreciyle paralel olarak, 1950'lerde başlayan kırdan kente göç ve gecekondulaşma, İzmir özelinde tarihsel olarak, yaşadığı afetler ve nüfus hareketliliğine eklenmiştir. 1980'li yıllara kadar devlet ve sermaye için ucuz emek anlamına gelen, maliyetsiz mekansal yapılanma sürecine müdahale edilmemiştir. Bu süreçte gecekondulu sakinlerinin de gündelik politikalar (elektrik, su, barınma, yol, ulaşım gibi hizmetler için) üzerinden siyaset biçimlerini şekillendirdiklerini söylemek mümkündür. (Eğilmez, 2010)

1970'li yıllarda çıkarılan yasayla bazı gecekondulu sakinleri tapu sahibi olurken, bazıları yaşam alanlarının yıkımına tanık olmuş ve böylece kentsel nitelikli gerilim ve çatışmalar yaşanmıştır. Bu döneme kadar özellikle sağ tandanslı partilere oy veren gecekondulu sakinleri, sol siyasete mobilize olarak muhalif kimlik kazanmışlardır. (Pekdemir'den aktaran Aslan, 2008: 81) Gecekondulu hareketlerinde, dönem dönem Kürt ve Alevi kimlikleri ön plana çıksa da, konut sorununun sınıf mücadelesinin bir parçası olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. (Aslan, 2008: 81)

1990'lı yıllarla birlikte, Türkiye'de Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesinden yaklaşık bir milyon kişi köyleri boşaltılarak, zorunlu göçe maruz bırakılmışlardır. Bu süreçte en fazla göç alan iller arasında yerini alan İzmir, birikim süreçlerinin dönüşümüne sahne olmuştur. Bu birikim süreçlerine karşı mobilize olmada, etnisite önemli bir dinamik olmuştur.

Neoliberal politikalarla gerçekleşen kentsel dönüşüm uygulamaları, gecekondulu alanlarının yıkımını ve burada yaşayanların yaşam alanlarından uzak toplu konutlara yerleştirilmesini dayatır. *“Diğer bir deyişle, heyelan bölgesini boşaltma (Kadifekale), enformel konutlarda yaşayanlara formellik ve şehirlilik bağışlama (Kadifekale, Kuruçeşme, Güzeltepe, Narlıdere, Ege ve Yalı Mahallesi), uluslararası fuarlar için vitrin bölge yaratma (İnciraltı), belediyelerin yasal bahanelerini oluşturmaktadır.”* (Eğilmez, 2008) Burada söz konusu olan, yaşam

alanlarını yaşayanların taleplerine, arzularına göre düzenleme, iyileştirme değil, ranta açık bu alanları sermaye lehine yeniden düzenlemektir.

5.1. Kadifekale'nin Sosyo-Ekonomik Görünümü ve Sosyal Aidiyetler

Kadifekale, İzmir'in en eski yerleşim yerlerinden biridir. İzmir'in bir liman kenti olması, Kadifekale'ye coğrafi konumundan dolayı avantaj sağlamış ve yeni İzmir bu bölgede gelişerek ticari faaliyetlerin merkezi haline gelmiştir. Bu anlamda tarihsel olarak şehirleşmesi de oldukça geçmişe dayanır. Tarihsel dokusunda su kemeri, stadyumu, tiyatrosu ve agorasıyla Kadifekale, şehirleşmenin izlerini taşımaktadır. Özellikle 1960'lardan itibaren Konya'dan yoğun şekilde göç alan Kadifekale, 1980 sonrasında çöküntü alanına dönüşerek, şehrin en eski gecekondulu alanı olmuştur. (Karayiğit, 2005) Toplamda 30.000 civarı nüfusu olan Kadifekale'nin önemli çoğunluğunu, 1980'den sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan göç ile gelen Mardinliler oluşturmaktadır. (Karayiğit, 2005: 10) Kadifekale'nin ekonomisinin esnaflığa ve küçük işletmeciliğe (kahve, bakkal, lokanta gibi) dayanmasının yanında, pazarcılık, midyecilik ve serbest meslek gibi iş alanları oldukça yaygındır.

Kadifekale'de konutların yüzde 50'si gecekondulu olmakla birlikte, özellikle 2000'li yıllarda İzmir'in kentsel dönüşüme ilk konu olan alanlarından biri olmuştur. Nitekim bölge, hali hazırda 1978 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile afet bölgesi ilan edildiği için, ilerleyen süreçte kentsel dönüşüme sebep aramak için yerel otoritelerin çabasına gerek kalmamıştır. Altay Mahallesi'nde 170 konut bu sebeple tahliye edilmiş, ancak kentin başka yerlerinde derinleşen yoksulluk sebebiyle yerleşemeyen pek çok mahalle sakini, bir süre sonra mahalleye geri dönmek zorunda kalmıştır. Ancak Valilik ve Kaymakamlık, 2002'den beri mahalleye su vermeyerek, geri dönenleri püskürtmeye çalışmaktadır.

Bölgede 2000'li yıllarda başlayan kentsel dönüşümle birlikte pek çok gecekondulu yıkılmış, mahalle sakinlerinin tapu bedelleri ödenerek, Konak Uzundere mevkiinde yapılan toplu konutlara yerleştirilmiştir. Bölgede yoğunluklu olarak Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'dan, çoğu "güvenlik" nedeniyle göç ettirilen Kürtlerin yaşadığını hatırlarsak, bu dönüşümlerin ve yerinden etmelerin Kürtlerin içinde olduğu toplumsal ilişkiyi iki yönlü etkilediğini görebiliriz. Kürtler, yaşadıkları işsizlik ve gündün güne derinleşen yoksulluk karşısında, kentte özellikle midyecilik, işportacılık, pazarcılık gibi işleri yaparak geçimlerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Kayıtsız, vergilendirilmemiş işlerde çalışmaları, neoliberal politikaların kentsel mekanı dönüştürerek ürettiği yapısal sorunların bir sonucudur.

Özellikle 1980 sonrası gelişen neoliberal politikalar ışığında, kentsel mekanların birikim açısından araçsal rolünün, merkezi role doğru evrildiği süreçte gecekondulaşmanın niteliğinde önemli değişiklikleri ortaya çıkardığından bahsetmiştik. Yerleşmelerde, göçle gelişen bir yoğunlaşmadan, hemşehrilik temelinde ve dayanışma ağlarından oluşan bir ilişkiler kümesinden bahsetsek de, Kürtlerin yaşadığı bu gecekondu alanları için, tamamen sınıftan yalıtılmış olarak bahsetmek mümkün değildir. (Saraçoğlu, 2010: 375) Kadifekale gibi, Kuruçeşme, Ballıkuyu ve Gürçeşme'deki gecekondulaşma seyri de aynı düzlemde gerçekleşmiştir. Nitekim 1990'lar sonrası İzmir'e gelen göçmenler için gecekondu inşa etmek, 1960-1980 yılları arasındaki süreçle aynı anlamı ifade etmemekte, bu yüzden daha çok gecekondu kiralamaya yönelmektedirler. Neoliberal politikalarla daralan iş olanakları, kentte Kürtler bakımından güvenceli işlerde çalışmayı tamamen imkansız hale getirmiştir. Kadifekale'de 2005 yılı itibariyle çalışabilir nüfusun sadece yüzde 9'nun formel işlerde çalışıyor olması, bunun en önemli göstergesidir. (Karayığit, 2005: 11)

5.2.Kadifekale'den Uzundere TOKİ'ye Uzanan Mücadele ve Dayanışma Örüntüleri

1977 yılında “afete maruz bölge” kararı alınan Kadifekale'de kentsel dönüşüm çalışmalarına, 2006 yılında bin 968 konut için alınan kamulaştırma kararıyla başlanmıştır. Bu süreçte 2013 yılı itibariyle, Kadifekale'deki bin 966 konut sakini Uzundere TOKİ'ye taşınmıştır. 184 bin metrekarelik alanı ağaçlandırılan bölgede, kalenin rekreasyon alanı olarak düzenlenmesi ve yeşil doku oluşturulması için hala çalışmalar devam etmektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, kentsel dönüşüme karşı, yaşam alanlarına sahip çıkmaya çalışan mahalle sakinlerinin direnişi, sonuçları bakımından engellenemeyen bir yerinden etmeyi beraberinde getirirse de çok değerlidir. Bölgedeki pek çok mahalle sakini kentsel dönüşümle, kent için ucuz işgücünü yeniden ürettikleri yaşam alanlarından edilerek, toplu konutlara yerleştirilmişler ya da kentin başka yerlerinde var olma mücadelesine bırakılmışlardır. Özellikle Kürtler için bu yerinden etme, ikinci bir göç anlamına gelmektedir. Kürtler cephesinde Kadifekale'deki yaşamla karşılaştırıldığında ortaya çıkan resim, daha fazla işsizlik, ulaşım, sağlık ve eğitim sorununa işaret etmektedir. Yani kentsel kaynaklardan faydalanmak bir yana, ekonomik ve toplumsal anlamda ilişkilenelemeyen, devreden nöbetleşe yoksulluktan bahsetmek mümkündür.

Peki bu dönüşüm süreçlerine karşı mücadele edildi mi? Bölgede, kentsel dönüşüme karşı, gecekonduların yıkım süreciyle başlayan bir direnişten bahsetmek mümkündür. Kadifekale'de 2006'da başlayarak yıllara yayılan dönüşüm uygulamaları, yerel yönetimlerin

mahalle sakinleriyle ikna, pazarlık gibi süreçlerini de etkilemiştir. Yapılan görüşmelerde, ikna sürecinin, özellikle konutları merkezi yerde olanları ve politik eğilimleri yerel yönetimi destekleyenleri hedef alarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır. İlk yıkımların ardından çöküntü alanına dönüşen mahallelerde yaşama şansı günden güne azalanlar, özellikle dilekçe, imza kampanyaları ve basın açıklamaları gibi eylemler yaparak, yerel yönetim yetkilileriyle görüşerek sürece engel olmaya çalışmışlardır. Bölgenin afete maruz alan ilan edilmesi, mahallelinin güvenliği gibi unsurların ön plana çıkarılarak ikna edilmelerini kolaylaştırmıştır. Mahallelinin bu ikna edilme sürecinde, “kandırıldıklarını” ifade etmeleri önemlidir. Bu anlamda mahalle sakinleri, Kadifekale’deki konutlarının düşük fiyatlarda satın alınarak, toplu konutlarla ilgili ödemelerin, faizlerin, taksitlerin ise belediye yetkililerince sürekli “hallederizci” tutuma konu olduğu vurgulanmıştır.

Bölgenin tamamına yakınının, Güneydoğu ve Doğu Anadolu’dan gelenlerden oluştuğunu ve bunların çoğunluğunun Mardinli olduğunu belirtmiştik. Kadifekale’de yaşayan bölge halkı tarafından, dönüşüm sürecinin Kürtlere yönelik bilinçli bir politika olarak algılandığını söylemek mümkündür. Bölgedeki Kürtler, bu süreci iki yönlü olarak değerlendirir. Birincisi, kentin merkezi alanlarından dağıtılarak, Kürtlerin bir arada yaşamalarına engel olmak; ikincisi ise Konak’ta güçlenen ve son 2009 yerel seçimlerinde ilk üç parti içinde yer alan Demokratik Toplum Partisi (DTP) sempatanlarını, yine dağıtarak kentte politik güç olmalarının önüne geçmek.

Bölgede yoğun olarak hissedilen toplumsal ve politik aidiyet, kendini kentsel alana dair örgütlenme biçimlerinde de göstermektedir. Kentsel dönüşümüne karşı örgütlenen, TOKİ’de yaşam alanlarının düzenlenmesi ve ihtiyaçların karşılanması için faaliyetlerine devam eden “hemşehrilik” ve mahalle örgütlenmelerinden bahsedebiliriz. Bölgede nüfus olarak ağırlıklı olan Mardinlilerin, kentte pek çok “hemşehri” derneği kurlmaları dikkat çekicidir. Yıkımlara karşı gerçekleşen protestoların tamamı, bu derneklerin çağrısıyla gerçekleşmiştir. Derneklerin bazılarını şu şekilde sayabiliriz; Kadifekale Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Mardin Kutlubey Derneği, Mar-Der, Ege Mardinliler Derneği, Kızıltepeliler Derneği, Görentepe Derneği ve Çiğli Mardinliler Derneği. Hemşehri dernekleri, kentte yeni bir örgütlenme biçimi ile karşılaşan göçmenlerin, kentleşme sürecinde mevcut davranış örüntülerini içselleştirmek için kolaylaştırıcı mekanizmalar olarak işlev görürler. (Özkiraz ve Acungil, 2012: 254)

Semt, mahalle dayanışma derneklerinin ise, mahallelinin ortak talep ve ihtiyaçlarının çözüm süreçlerinde yer alıp, özellikle kentsel dönüşüm sürecinde mobilize oldukları görülür. Nitekim çatışmayı yaratan temel sebep, mahallelinin bu planlama sürecinde dışarıda bırakılmasıdır. Çünkü dönüşümle birlikte gelen yerinden etme, dağıtma politikaları mahallelinin aidiyet hissini tehdit etmektedir. Toplu konutlara “toplucu” yerleştirilme bile, bu parçalanma hissini önüne geçememektedir. Kadifekale’den TOKİ konutlarına giden Kürtler arasında, bu dağıtma politikasının Uzundere’de de bilinçli olarak devam ettiği fikrinin hakim olduğunu görürüz. Bu durum, Kürtlerin apartman yöneticiliği gibi mahalli yetkiler almasının dahi önüne geçmektedir. Bu anlamda yetki alabilen Kürtlerin ise, politik duruşlarını geri planda bırakarak, daha çok iyilik, doğruluk gibi etik değerlerle bunu başardıklarını vurgulamaları ilgi çekicidir. Benzer şekilde Uzundere TOKİ’ye Kadifekale ile hiçbir bağı olmayanların yerleşmesi de, parçalama politikası olarak düşünülebilir.

Uzundere toplu konutlarına yerleşen mahalleli, burada sürekli olarak Kadifekale’deki gündelik yaşamlarına özlem duymaktadırlar. Kadifekale’de çoğunluğu midyecilik, işportacılık, pazarcılık ve esnafılık yaparak geçimlerini sağlayan mahalleli, yürüme mesafesindeki çalışma alanlarından koparılmıştır. Üstelik yerleştirildikleri Uzundere mevki, yaşam alanlarına her yönden çok uzak ve ulaşım imkanlarının çok sınırlı olduğu bir güzergahtır. Ulaşım bakımından, özellikle daha önceki yaşam alanlarına (Yeşildere, Konak) araç verilmemesi de dikkat çekicidir. Mahalleliden birinin, “*eskiden kedileri, hayvanları toplayıp bir dağa bırakırlardı ya, işte biz de kendimizi öyle hiss ediyoruz*” ifadesi, bu koparılmışlığı açık şekilde göstermektedir. (Kişisel Görüşme, 2013) Enformel işlerde çalışmaya devam edenlerin bazıları, aldıkları düşük ücretlerin önemli bir kısmını ulaşım harcamak zorunda kaldıkları için işlerini bırakmak zorunda kalmışlardır. Kentsel dönüşümle birlikte artan işsizlik, yoksulluğu derinleştirmiştir. Kentsel dönüşüm sürecine engel olmayı başaramasa da, hemşehri örgütlerinin, yeni yaşam alanlarının iyileştirilmesi yönünde mücadeleleri devam ediyor.

Sonuç

Türkiye’de kentsel hareketlerin, özellikle gecekondü hareketi olarak 1970’lerde başladığını söylemek mümkündür. Özellikle sol geleneğin mücadelede ön plana çıkması, toplumsal belediyeçilik anlayışının gelişmesine de öncülük etmiştir. 1980’lerden sonra neoliberal politikaların hız kazanmasıyla kentsel eşitsizlikler derinleşmiştir. Bu süreçten sonra kentsel mekana dair ortaya çıkan direniş biçimlerinde, özellikle 2013 Haziran’ında başlayan

Gezi direnişine kadar benzer karakterde hareketlerin olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda eylem biçimleri bakımından da genelde yıkımlar esnasında daha fazla direnç gösteren, bunun dışında basın açıklaması, gösteri, dilekçe ve imza kampanyalarının yaygın kullanıldığı taktiklerle karşılarız. Örgütlenme biçimi bakımından ise, 1970’li yıllarda gecekondular hareketlerinde mahalle derneklerinin önemli rolü vardır. Ancak bu dernekler, az önce bahsettiğimiz gibi özellikle sol harekette “halihazırda” örgütlü bireyler tarafından yönetildiği için, örgütlenme yapısının bugünkü mahalle ya da dayanışma derneklerinden (hiyerarşik olmayan, yatay örgütlenmeler) farklı işlediğini söylemek mümkündür. Tüm bunlar, aslında Türkiye’de kentsel hareketlerin sınıf karakterli olarak ortaya çıktığını göstermektedir.

1990’lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden çoğunluğu “güvenlik” sebebiyle Batı illerine göç eden nüfus, özellikle metropol kentlerde gecekonduların vazgeçilmezleri olmuşlardır. Merkezi ve yerel yapılanma bakımından sosyo-ekonomik döngü içinde yer alamayan göçmenler, çoğunlukla enformel işlerde çalışmak zorunda kalmışlar, yaşam alanlarını ise kente daha önce gelen hemşehri, akraba, aile ve dostları tarafından oluşturulan ilişki ağı ve dayanışmaları sayesinde düzenlemeye çalışmışlardır. Bu süreç, gecekondular mahallelerinde ve haliyle kentsel hareketlerde “kimlik” eksenli bilişsel oryantasyonu geliştirmiştir.

2000’li yıllarla birlikte, kentsel hareketlere konu olan temel mesele, merkez-yerel yönetim-sermaye işbirliğiyle gerçekleştirilen ve mahallelinin yaşam alanından tamamen koparılmasını öngören kentsel dönüşümlerdir. Kentlerin gecekondular alanlarına yönelik gerçekleştirilen dönüşüm planları karşısında, Kadifekale’de olduğu gibi yoğun olarak hemşehri ve dayanışma derneklerinin direnç gösterdiğini görürüz. Bu süreçte çoğu zaman direndikleri için yıkımlar esnasında devlet güçlerinin şiddetine maruz kalan mahallelinin birbirine daha fazla kenetlendiği protesto döngüleri gerçekleşir. Kadifekale’de görüldüğü gibi, bu derneklerin protestoları sırasında kullandıkları dövizlerden, sloganlara kadar pek çok materyal, başlarına gelenleri, sadece kimliklerine yönelik bir saldırı olarak algılamadıklarını gösterir. Mahalleli, kentsel rantın farkındadır. Eylemler sırasında kullanılan dil, bunun en büyük göstergesidir; “Halkın yanında ol Başkan”, “Evime ve işime dokunma”, “Kadifekale’ye ‘leke’ diyen zihniyetler lekelidir”, “Rantı bırak, halka bak”, “Her çiçek yerinde güzeldir, bizi saksı çiçeği zannetme başkan”, “Heyelan bahane, rant şahane”, “Özelleştirme güzelleştir”, “Evime işime dokunma”, “Gökyüzünü bize bırak başkan, imara açık değil”, “Kentsel dönüşüm değil, rantsal dönüşüm”.

Kadifekale'den Uzundere TOKİ'ye uzanan mücadelenin, Türkiye'nin pek çok yerinde kentsel dönüşüme karşı gerçekleşen direnişlere nazaran zayıf olduğunu söylemek mümkündür. Hareketin önündeki sınırlılıklar bakımından, Türkiye'de ve özelinde İzmir'de, kentsel hareketlerin gücüne dair inancın zayıf olduğunu belirtmek yanlış olmaz. Bununla birlikte, Kadifekale'de yoğunlukla yaşayan Kürt halkı için bu kentsel dönüşüm projesi, ikinci bir sürgün anlamına gelmektedir. Kürt halkının bu süreçte, siyasal partilerden yeterince destek alamaması ve "alıştıkları" talep biçimlerinden farklı hareketlerde zor mobilize olması gibi etkenlerden dolayı, daha az çatışmalı kanallara ve eylem biçimlerine yöneldiklerini söylemek mümkündür. Halen TOKİ'de, pek çok mahallelinin, belediye başkanının uzun zaman önce verdiği sözleri tutmalarını beklemeleri ya da verilen sözlerin başka bir yerel yönetim otoritesiyle boşa düşmemesi için "politik" olarak desteklemedikleri belediye başkanlarına oy verme eğilimi, bu durumun göstergelerindedir. Nitekim Harvey'in belirttiği gibi mahalle örgütlenmeleri, çoğu zaman kentsel çatışma ivmelerini düşürme gibi bir işleve hizmet ederler. (Harvey, 2009)

Sermaye birikimi açısından kentleşme süreçlerinin çok önemli olduğunu defalarca vurguladık. Kentsel mekan üzerinden yaşamın tüm alanlarında ortaya çıkan hareketler, muhakkak sınıf mücadelesinin parçası olan hareketlerdir. Ancak kentsel hareketlerin "başarı" ölçütü hep tartışılmıştır. Harvey, kentsel ekonomiyi sekteye uğratan hareketleri başarılı olarak değerlendirirse de, her kentsel hareket kapitalizm karşıtı mücadeleye zemin hazırlaması bakımından değerlidir. Kentsel hareketlerin, üretim esnasında gerçekleşen sömürü ve yabancılaşmayla temellenen sınıf hareketlerinden farklı olduğunun ve büyük çerçevede, kapitalizm karşıtı makro bir harekete öncülük edemeyeceğinin vurgulanması da, bu hareketleri değersiz yapmaya yetmeyecektir. Mücadelenin, işyerlerinin yanında toplumsal yeniden üretim alanlarında da ortaya çıkmış olması, sınıf mücadelesinin parçası olduğunun en büyük göstergesidir.

KAYNAKLAR

Acungil, Y. ve Özkiraz, A. (2012) “Hemşehri Derneklerinin Kentleşme Sürecindeki Rolü (Tokat Örneği)”, G.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 29, 2012, sf: 247-272

Akçaoğlu, A. (2014) “Loic Wacquant ile Söyleşi: Kentsel Marjinallik ve Devletin Sağ Eli”, Birikim Dergisi, Sayı: 298, sf: 67-72

Aslan, Ş. (2008), 1 Mayıs Mahallesi: 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent, İletişim Yayınları, İstanbul

Ataay, F. (2001) “Türkiye Kapitalizminin Mekansal Dönüşümü”, Praksis Dergisi, Sayı: 2, sf: 53-96

Ataöv, A. ve Osmay S. (2007) “Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım”, METU JFA, Sayı: 24/2, sf: 57-82

Aydın, S. ve Yarar, B. (2007) “Kentleşme ve Konut Politikaları Açısından Neoliberalizmin Eleştirel Bir Değerlendirmesi ve Sosyal Adalet Fikrinin Yeniden İnşası”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, sf: 28-56

Batuman, B. (2013) “70’ler: Siyasetin Odağındaki Kent, Kentin Odağındaki Siyaset”, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı: 127, sf. 68-87

Bottomore, T. (1993), Marxist Düşünce Sözlüğü, İletişim Yayınları, İstanbul

Bruhn, K. (2008), Urban Protest in Mexico and Brazil, Cambridge University Press, Cambridge

Castells, M. (1977), The Urban Question, Londra: Arnold

Castells, M. (1983), The City and The Grassroots, Londra: Arnold

Castells, M. (1997), Kent, Sınıf, İktidar, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul

Coşkun, M. K. (2007), Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler, Dipnot Yayınları, Ankara

Çarıkcı, Ç. (2008) “Birikim Aracı Olarak Kentsel Mekan: Kentsel Dönüşüm ve Nedenleri”, İ.Ü. İktisat Dergisi, Sayı: 499, sf: 42-47

Çetinkaya, D. (2008), Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim, İletişim Yayınları, İstanbul

Davis, M. (2010), Gecekondu Gezegeni, Metis Yayınları, İstanbul

de Souza, M.L. (2010) “Which Right to Which City? In Defence of Political-Strategic Clarity”, A Journal For and About Social Movements, Volume: 2, sf: 315-333

Della Porta, D. ve Diani, M. (2001), Social Movements; An Introduction, Blackwell

Duru B. ve Alkan A. (2002), 20. Yüzyıl Kenti, İmge Kitabevi, Ankara

Eğilmez, B. (2008) “Kentsel Dönüşüm ve Seçim”, Radikal İki Gazetesi

Engels, F. (1992), Konut Sorunu, Sol Yayınları, Ankara

Engels, F. (2010), İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu, Sol Yayınları, Ankara

Erder, S. (2002), Kentsel Gerilim, Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları, Ankara

Ersoy, M. (2001) “Sanayisizleşme Süreci ve Kentler”, Praksis Dergisi, Sayı: 2, sf: 32-52

Gottdiener, M. (2001) “Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru”, Praksis: Ç. Keskinok (çev), sf: 250-251, Sayı 2, Ankara

Göral, Ö.S. (2011) “Kentsel Dönüşüm Projelerine Muhalefet Etmek: Kentsel Muhalefetin Cinsiyeti”, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı: 44, sf: 67-82

Gündoğdu, İ. (2008) “ ‘Kentsel Dönüşüm’ ve TOKİ: ‘Yeniden Dağıtımçı’ Kentsel Siyasalardan Birikim Amaçlı ‘Otoriter-Devletçi’ Kentleşmeye Geçiş”, İ.Ü. İktisat Dergisi, Sayı: 499, sf: 70-78

Harvey, D. (2008) “The Right to the City,” *New Left Review* 53, sf: 23-40

Harvey, D. (2009), Sosyal Adalet ve Şehir, Metis Yayınları, İstanbul

Harvey, D. (2011), Sermayenin Mekanları, Sel Yayıncılık, İstanbul

Harvey, D. (2011), Umut Mekanları, Metis Yayınları, İstanbul

Harvey, D. (2013), Asi Şehirler, Metis yayınları, İstanbul

Işık O. ve Pınarcıoğlu M. (2009), Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği, İletişim Yayınları, İstanbul

Karayığit, A. (2005) “Kadifekale’nin Sosyo-Ekonomik Profili ve Sorunları”, İzmir Ticaret Odası

Katznelson, I. (2004), Marxism and The City, Oxford University Press, New York

Kaygılak, S. (2009), Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme, Dipnot Yayınları, Ankara

Keleş, R. (2010), Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara

Keskinok, Ç. (2006), Kentleşme Siyasaları, Kaynak Yayınları, İstanbul

Kurtoğlu, A. (2008) “Sosyal Aidiyetler ve Bir Yere Ait Olmak”, İ.Ü. İktisat Dergisi, Sayı: 500, sf: 23-26

Lefebvre, H. (1991), The Production of Space, Oxford: Blacwell

Lefebvre, H. (2013), Kentsel Devrim, Sel Yayıncılık, İstanbul

Marx, K. (2012), Grundrisse: Ekonomi Politigin Eleştirisi için Ön Çalışma, Birikim Yayınları, İstanbul

McAdam, D., Tarrow, S., Tilly, C. (2001) Dynamics of Contention, Cambridge University Press, Cambridge

Özden, P.P. (2006) “Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler”, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı: 35, sf: 215-233

Paul, R.E. (1970), Whose City?: And Other Essays on Sociology and Planning, Longman

Sassen, S. (1996) “Rebulding the Global City: Economy, Ethnicity and Space”, King. A.D. (Der.), Re-presenting the City, Londra: Macmillan

Skocpol, T. (Ed.) (2008), Tarihsel Sosyoloji: Bloch’tan Wallerstein’e Görüşler ve Yöntemler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

Şen B. ve Doğan A.E. (Der.) (2010), Tarih, Sınıflar ve Kent, Dipnot Yayınları, Ankara

Şen, B. (2008) “ ‘Kentsel Dönüşüm’: Kavramsal Karmaşa ve Neoliberalizm”, İ.Ü. İktisat Dergisi, Sayı:499, sf: 34-41

Şen, B. (2011) “Kentsel Mekanda Üçlü İttifak: Sanayisizleşme, Soylulaştırma, Yeni Orta Sınıf”, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı: 44, sf: 1-21

Şengül, M. (2008) “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Hukuksal Boyutları”, İ.Ü. İktisat Dergisi, Sayı: 499, sf: 59-69

Şengül, T. (2001) “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı”, Praksis Dergisi, Sayı: 2, sf: 9-31

Şengül, T. (2009), Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi, İmge Yayınevi, Ankara

Tarrow, S. (1998), Power in Movement, Social Movements and Contentious Politics, Cambridge University Press, Cambridge

Tilly, C. (1978), From Mobilization To Revolution, McGraw-Hill Publishing Company, San Francisco

Tilly, C. (2008), Toplumsal Hareketler 1768-2004, Babil Yayınları, İstanbul

Turan, M. (2008) “Türkiye’de Yerel Yönetimler Sermaye Birikimi ve Kentsel Rantlar”, İ.Ü. İktisat Dergisi, Sayı: 500, sf: 62-73

Türkün, A. ve Yapıcı, M. (2008) “Kentsel Dönüşüm ve Yasaların Araçsallaşan Rolü”, İ.Ü. İktisat Dergisi, Sayı: 499, sf: 48-58

Uğurlu Ö., Pınarcıoğlu N.Ş., Kanbak A., Şiriner M. (Der.) (2010), Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları, Örgün Yayınevi, İstanbul

Wacquant, L. (2011), Kent Paryaları, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul

Yıldırım D. ve Haspolat E. (Der.) (2010), Değişen İzmir’i Anlamak, Phoenix Yayınları, Ankara

Yıldırım, K. (2013) “Occupy Ankara: İsyan ve Olağanüstü Hal”, www.sendika.org

Yücel H. ve Aksümer G. (2011) “Kentsel Dönüşüme Karşı Kent Hakkı Mücadelesi: Kazım Karabekir Mahallesi’nde Mekansal Kimlik ve Dayanışma Örüntüleri”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Sayı: 36, sf: 117-139

